

О. Ф. Сбітнєва

ХОРОВИЙ СПІВ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Важливе місце в естетичному вихованні молодших школярів займає хоровий спів – найбільш доступний і популярний вид дитячої музичної творчості. Пошук шляхів естетичного виховання сучасних школярів засобами дитячої вокально-хорової музики постає важливою проблемою сучасної музичної педагогіки, адже в сучасній школі спостерігається тенденція до погіршення виховання дітей засобами мистецтва взагалі і хоровим мистецтвом особливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення данної проблеми і на які спирається автор. Проблема естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами вокально-хорового навчання знайшла своє відображення в роботах Н. Добровольської, Л. Жарової, І. Зеленецької, Я. С. Кушки, Л. Масол, М. Михайлової, Т. Овчинікової, Н. Орлової, В. Орлова, Г. Струве, В. Соколова, Печерської Е. П., О. Раввінова, О. Ростовського, В. Шацької, О. Шувалової, Л. Хлебнікової та інших. Різноманітні питання виховної, творчої й організаційної роботи у дитячих хорах розглядалися у роботах відомих педагогів-хемейстерів – Л. Абелян, Л. Жарової, Г. Струве, Г. Перештейльнас, А. Пономарьової, В. Попова, В. Соколова, В. Сафонової, Г. Урбанович, В. Іонової, І. Зелененької, Т. Овчиннікової, А. Філатової та інших. У наукових та методичних працях Ю.Алієва, О.Апраксіної, А. Менабені, Н.Добровольської, В.Попова та інших висвітлюються зміст і особливості вокально-хорової роботи з молодшими школярами. Ними були розроблені численні практичні рекомендації щодо здійснення цього процесу в різних умовах функціонування системи освіти.

Метою статті є дослідження процесу естетичного виховання молодших школярів засобами вокально-хорового навчання в умовах роботи шкільного хору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливого значення набуває естетичне виховання у молодшому шкільному віці, коли складається своєрідне відношення до світу, мистецтва, духовних цінностей. Головною метою вокально-хорового навчання є зростання духовного світу дитини, формування емоційної сфери, розвиток відчуття прекрасного, музичного смаку і художніх потреб молодших школярів. Хоровий спів є одним із видів діяльності, в процесі якого розвиваються вокальні дані молодших школярів, творча активність, мислення, уява, пам'ять, формується здатність сприймати, інтерпретувати, створювати мистецькі твори, виховуються такі важливі людські якості як патріотизм, колективізм, що вкрай необхідно для відродження духовного потенціалу України.

Існує декілька форм прилучення дітей до занять хоровим співом. По перше, це уроки музики в загальноосвітній школі, на яких діти знайомляться з основами хорового співу, з різноманітними жанрами хорової музики та хоровою літературою. Найпоширенішою формою музично-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку є робота з дитячим хором.

Організація хору - перший і важливий етап у створенні шкільного

хорового колективу, яка залежить від вікових особливостей і можливостей школярів. Як правило, хори молодших школярів (7 — 10 років) нараховує до 50-60 виконавців. Вікові особливості визначають довжину занять — 2 рази в тиждень по 45 хвилин. [1; 4].

Провідні педагоги наполягали на тому, що при організації шкільного хору спочатку потрібно було приймати до нього всіх охочих, не боятися, якщо у школяра слабкий музичний слух або поганий тембр голосу, хоча це, звичайно, потребувало додаткової індивідуальної роботи. Перед зарахуванням до хору слід було виявляти індивідуальні особливості музичного розвитку дітей, надалі це надавало можливості для спостережень у розвитку музичних здібностей. Охочому співати в хорі пропонували заспівати знайому пісню, а прості розспівки в різних тональностях використовувалися для з'ясування якості та діапазону голосу. Потрібно було враховувати, що при першому прослуховуванні не завжди вдавалося безпомилково визначити характер голосу і музичні здібності школярів, тому в процесі навчальної роботи проводилося постійне спостереження за розвитком співочого голосу дітей. У подальшому основною вимогою до учасників хору становився розвиток музичного слуху і вокально-хорових навичок, які є необхідними у виразному виконанні вокально-хорових творів. У методичній літературі наголошувалося на важливості використання вчителем різноманітних методів, які можуть стимулювати інтерес і активізувати музичну діяльність, серед яких особливе місце займав метод створення необхідної емоційної атмосфери на заняттях, метод використання гри, методи створення пошукових ситуацій. Підкреслювалося, що заняття дитячого хору слід проводити на високому емоційному рівні, чітко виявляючи свою захопленість музичними образами, з повагою до почуттів дітей, з увагою до особистості дитини. Головна відмінність таких занять полягає в тому, що вони будуються на взаємній співтворчості педагогів і дітей, на дружбі і духовній спільності, на визнанні самоцінності особистості дитини, на взаємодопомозі і взаємній зацікавленості у спільній музично-естетичній діяльності. А залучення дітей до аналізу виконання творів, особливо після концертних виступів, допомагає дітям краще і швидше усвідомлювати музичну мову.

Методика роботи з хором молодших школярів має свою специфіку, головним принципом якої є враховування вікових можливостей і інтересів дітей. В роботі з дитячим хором від хормейстера потрібна велика емоційна віддача і знання психологічних і фізичних особливостей дітей. Вчителю музики далеко не просто підібрати форму спілкування з дітьми, завдяки якій ефективно будуть вирішуватися вокально-хорові завдання, і в той же час зберігатися інтерес дітей до роботи.

Музичні враження дітей молодшого шкільного віку відрізняються різним рівнем включення у музичну діяльність. Але майже всі діти люблять наспівувати пісні, які вони співали у дитячих садках, у сім'ї, слухали по радіо та телебаченню. Переважно це твори життєрадісні, бадьорі, з яскравими музично-поетичними образами. Музичні інтереси дітей молодшого шкільного віку часто є засобом наслідування дорослим, але вони змінюються так же швидко, як і виникають. У дітей молодшого шкільного віку вже достатньо розвинута мова, з'явилася здібність активного мислення, вони вже можуть вільно висловлювати свої судження за змістом музичних пісень, самостійно визначати характер музики. Молодші школярі достатньо самостійні та ініціативні під час навчання, в них інтенсивно розвивається музичне сприймання, діти можуть самостійно орієнтуватися в різноманітні

накопичених музичних вражень

Вокально-хорова робота з дітьми вимагає індивідуальних форм виховної роботи, адже будь-який вплив на дитину переломлюється через її індивідуальні особливості. Передусім важливо встановити довірливі, доброзичливі стосунки між педагогами і вихованцями [4].

Методика індивідуального виховного впливу залежить від індивідуальних особливостей учнів, психологічних станів, темпераменту. В кожному конкретному випадку слід створити педагогічну ситуацію, що сприяла б формуванню позитивних якостей чи усуненню негативних.

Ефективність вокально-хорової роботи визначається за умови гармонійного розвитку всіх музичних здібностей дітей, систематичного і послідовного розвитку музичної грамотності, розвитку творчої активності школярів, використання різнохарактерного репертуару з яскравими музичними образами [6].

Види вокально-хорової роботи, які істотно впливали на музичний розвиток школярів:

- розвиток вокально-хорових навичок;
- неспішна вокально-хорова робота над різнохарактерним репертуаром з яскравими музичними образами;
- залучення дітей до активної вокально-хорової діяльності у створенні художніх образів вокально-хорових творів.

Були визначені етапи роботи над творами:

- вступна бесіда про авторів твору, історію його створення або про художній образ народної пісні, показ (виконання твору);
- ознайомлення та вивчення хорових партій твору (неспішна робота над інтонацією, фразування, темпо-ритмом);
- робота над ансамблем у виконанні, динамікою, дикцією;
- вокально-хорова робота над художнім образом творів;
- концертне виконання.

Виразний спів можливий лише при поступовому розвитку у дітей вокальних навичок, серед яких найбільш важливими є співоча установка, спів на легато, дихання, звукоутворення, звуковедення, артикуляція, дикція, інтонація. Формування вокально-хорових навичок школярів базується на розвитку музичного слуху дітей, музичної грамотності, музичної активності. Педагоги підкреслювали, що з дітьми молодшого шкільного віку слід використовувати звичні для дітей форми діяльності, тому важливим елементом на музичних заняттях є використання ігрових моментів. Засвоєння співочих навичок є засобом для більш повноцінного розкриття художнього образу творів. Одна із важливих умов розвитку хорової культури молодших

школярів — оволодіння нотною грамотою.

Значне місце в хоровій роботі з молодшими школярами займають вокально-хорові вправи, що сприяють розвитку уваги і уяви, образного мислення, емоційної пам'яті, здатності аналізувати своє виконання [2].

У методичній літературі наголошується про необхідність систематичного використання вправ які активізують увагу учнів, заспокоюють дихання. Вправи слід розучувати в певній послідовності, з поступовим ускладненням завдань. Діти повинні зрозуміти, що вправи — це школа вокальної майстерності, і до роботи над ними слід ставитися так само серйозно, як і до роботи над піснею. У процесі музичного виховання велике значення має виконавська діяльність, тому, що кожен виступ, кожен концерт є своєрідним підсумком, етапом на шляху розвитку

колективу. Часто на концерті, коли зібрано увагу і юні співаки прагнуть співати якомога краще, відбуваються відомі позитивні зрушення в розвитку колективу. У практиці майже не було випадку, щоб учні не співали на концерті значно краще, ніж на репетиції [6].

Вибираючи твори для розучування, керівник хору передусім повинен був думати про його художні цінності. Необхідно було, щоб кожний новий твір, що включається до репертуару, містив деяку нову задачу, деяку трудність, без вирішення яких дітям становиться нецікаво. Найпростіше було з класикою, народною музикою. Включення в репертуар класики та народної музики - обов'язкова умова роботи будь-якого дитячого хору. У кожному творі закладений свій драматургічний сенс, що вимагає високої виконавської майстерності. Безумовно, особливе значення в репертуарі дитячих хорів займав народнопоетичний пісенний репертуар з його неповторною образною стихією. Народна мелодія, переходячи від виконавця до виконавця, від покоління до покоління, вчить чистоті та строгості почуттів, мужності і доброти. У ній немає вульгарності. Їй властива значна емоційна стриманість як в передачі радісних почуттів, так і в вираженні сумних, скорботних настроїв. Образи творів народнопоетичного жанру несуть уявлення дітей в загадковий світ казки, де вони виявляються у владі чарівних музичних тем. Через засоби поетичної алегорії, спостерігаючи за життям і звичками персонажів, діти пізнають природу, людське життя. У роботі над створенням художнього образу вчителі музики використовували створення театральних образів. Кожен із співаючих міг бути певним персонажем і дітям доводилося проявляти не тільки уяву, перевтілюватися, але і виявляти певну емоційну спрямованість до світу, своє відношення до навколишнього світу. Образно-ігровий фон таких пісень вимагає перевтілення, багатой дитячої фантазії. Адже виконати таку пісню - це означає зіграти її [5].

Важливою проблемою в роботі хору набувають питання охорони дитячого голосу. Дитячому голосу взагалі протипоказаний гучний спів навіть у середньому і старшому віці, коли голосові м'язи в основному сформовані. У дитячому хорі слід абсолютно виключити форсований спів. Співати треба не напружуючись, з максимальною природністю - тільки при дотриманні цієї умови створюються передумови для успішного розвитку вокальних даних. Завдання розвитку дитячого голосу при колективному навчанні співу ускладнювалося тим, що крім вокальних навичок необхідно було дбати і про хорові, які формуються паралельно з першими і впливають один на одного. На початковому етапі роботи першим хоровим завданням педагога є приведення хору до загального тону, тобто вироблення унісону.

Великого значення у розвитку співочого голосу відіграє відібраний для роботи репертуар, який має відповідати віковим особливостям співочого голосу учнів, рівню їх загального та музичного розвитку. Особливе значення у розвитку вокальних навичок має народна, класична і сучасна пісня. Скарбниця народної пісні сприяє розвитку у дітей уміння переживати, стежити за розвитком музичних образів, помічати щось нове, оцінювати красу мелодії, розвиває слухові і вокальні дані. Пісні композиторів-класиків є зразком гармонії, а пісні сучасних композиторів викликають у дітей інтерес сучасною гармонією, ритмом.

Успіх роботи вчителя музики залежав від того, наскільки глибоко вчитель усвідомлював виховне значення співу та володів методами розвитку вокальних навичок школярів. Специфіка вокальної роботи з

школярами вимагала від педагога не тільки високого професіоналізму, глибоких знань педагогіки і психології, а й щирої любові до дітей, тільки у вільному творчому спілкуванні зі школярами, сприяючи гармонійному розвитку всіх задатків школярів, створюючи музично-поетичні образи вокально-хорових творів, можливе ефективне виховання підростаючих поколінь, здатних до творчості.

Висновки. На жаль, хоровою діяльністю у сучасній школі охоплені не всі діти молодшого шкільного віку, хоча така діяльність і є важливим чинником естетичного виховання.

Перед сучасними вчителями музики, керівниками дитячих хорів ставиться важливе завдання — збереження кращих вітчизняних традицій вокально-хорового співу, яке завжди було основою шкільної музичної освіти. Потребують подальшого дослідження сучасні методи вокально-хорової роботи у сучасній школі, інтегровані форми роботи на хорових заняттях. Особлива увага має бути спрямована на використання сучасних технічних засобів, комп'ютерних технологій у навчанні, адже такі форми роботи сприяють зростанню інтереса школярів до музичного мистецтва.

Список використаної літератури

1. Гадалова І. М. Музика та співи. Методика викладання: навчальний посібник / І. М. Гадалова. – Київ : Вища школа. – 1996. – 425 с. **2. Добровольская Н.** Что нужно знать учителю о детском голосе / Н. Добровольская, Н. Орлова. – М., 1972. – 271 с. **3. Масол Л. М.** Вивчення музики в 1 – 4 класах: навчально-методичний посібник для вчителів / [Л. М. Масол, Ю. О. Очаковська, Л. В. Беземчук, Т. О. Наземнова]. – Х.: Скорпіон, 2003. – 144 с. **4. Михайлова М.** Хорова робота в початковій школі / М. Михайлова, О. Шувалова // Мистецтво у школі. – 2003. – №3. – С. 43 – 47. **5. Печерська Е. П.** Уроки музики в початкових класах: навч. посібник / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – 272 с. **6. Раввінов О.** Роздуми про хори хлопчиків / О. Раввінов // Музика. – 1973. – №2. – С. 27 – 28.

О. Ф. Сбігнева. Хоровий спів як ефективний засіб естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку

У статті розкрито процес музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами хорового співу, який є найбільш доступним і популярним видом дитячої музичної творчості в нашій країні. Розкрито, що музично-естетичне виховання, залучення дітей до музичного мистецтва розглядається як важливий напрямок культурної політики, як проблема загальнонаціонального державного масштабу.

Доведено, що хоровий спів є одним із видів діяльності, у процесі якого розвиваються вокальні дані молодших школярів, мислення, уява, пам'ять, формується здатність сприймати, інтерпретувати, створювати мистецькі твори, виховуються такі важливі людські якості як патріотизм, колективізм, що вкрай необхідно для відродження духовного потенціалу України.

Розкрито принципи організації хору молодших школярів у загальноосвітній школі, види вокально-хорової роботи, які впливають на музичний розвиток та творчу активність дитячої особистості.

Наголошено, що формування вокально-хорових навичок школярів базується на розвитку музичного слуху дітей, музичної грамотності і

музичної активності. Доведено важливість використання вчителем різноманітних методів на заняттях дитчого хору, які розвивають творчу активність молодших школярів, формують інтерес до музичного мистецтва.

Розкрито принципи відбору вокально-хорових вправ та вокально-хорових творів, які повинні мати яскраві музично-художні образи та відповідати віковим особливостям музичного розвитку молодших школярів.

Ключові слова:: хоровий спів, молодші школярі, шкільний хор, співочий голос, музичні здібності, вокально-хорові навички, вокально-хорові вправи, репертуар, вокально-хорові твори, музично-художні образи.

Хоровое пение как эффективный способ эстетического воспитания детей младшего школьного возраста **Е. Ф. Сбитнева**

В статье раскрыт процесс музыкально-эстетического воспитания детей младшего школьного возраста средствами хорового пения, которое является наиболее доступным и популярным видом детского музыкального творчества в нашей стране. Доказано, что в процессе занятий хоровым пением развиваются не только вокальные данные младших школьников, но и развивается такие способности как мышление, воображение, память.

Раскрыты принципы организации хора младших школьников в общеобразовательной школе, виды вокально-хоровой работы, которые влияют на музыкальное развитие и творческую активность детской личности. Раскрыта важность использования учителем в процессе работы разнообразных методов музыкального воспитания и обучения на занятиях детского хора, которые развивают творческую активность младших школьников и формируют интерес к музыкальному искусству.

Раскрыты принципы подбора вокально-хоровых упражнений и вокально-хоровых произведений для работы с детьми младшего школьного возраста, которые должны иметь яркие музыкально-художественные образы и отвечать возрастным особенностям музыкального развития младших школьников.

Ключевые слова:: хоровое пение, младшие школьники, школьный хор, певческий голос, музыкальные способности, вокально-хоровые навыки, вокально-хоровые упражнения, репертуар, вокально-хоровые произведения, музыкально-художественные образы.

E. F. Sbitnieva

Сбитнева Олена Федорівна - викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Інституту культури і мистецтв Луганського національного університету імені Тараса Шевченка м.Старобільськ — м.Полтава